

Jordbruket i Höglunda. Författat av John-Erik Johansson 2001.

Gudrun och John-Erik Johansson har det nu enda levande jordbruket med mjölkproduktion i Höglunda-Borglunda.

John-Erik berättar om sin gård Gesund Lantbruk samt litet om byns förändringar .

Ett litet torp vid Långbergets fot

Hur den egentliga bakgrunden till att det uppstod en bosättning på den steniga och fuktiga bergsslutningen är det ingen nu levande som vet. På 1880-talet var dock de bästa markområdena i byn redan uppodlade och gårdarna etablerade. Kvar fanns de sämre områdena. Det hade varit gott om arbete för olika slags hantverkare som hjälpt till i uppodlingsarbetet och byggnationerna av hus, källare och brunnar. På den tiden var förtjänsten som dagsverkare inte stor. Ett eget ställe var säkert en dröm för många. Ett torp, även om det var en stenig backe, blev en värdefull resurs i kampen för att överleva med sin familj.

Just brunnsgrävare var den förste torparen, Adam Flodin. Marken tillhörde då den stora fastighet som brukades av familjen Svensson i slutet av 1800-talet. Två av sönerna, hade redan börjat nyodla här. Amerika lockade så de övergav odlingen och utvandrade dit i stället. Då var det redan mer än hundra år sedan två unga män beslutat sig för att bli bönder i det område som sedan skulle bli vår by Höglunda. Platsen kallades då Skållsta och bäcken Skållstabäcken. Den mark som först bröts upp var på nuvarande Krister Backlunds och Thomas Bäckströms gårdar.

Jordbruk är fantastiskt. Den investering i svett och möda som dessa två män gjorde för att odla marken är fortfarande en resurs som används som bara blir bättre och bättre så länge som våra jordbruk existerar. Det är mitt företag Gesund Lantbruk, som nu brukar det västra nybygget. Det östra brukas av Berganders bärodlingar, det andra jordbruksföretaget i Höglunda.



Adam blev dagsverkstorpäre och stället kom att kallas Adams. Det fanns tre torp bredvid varandra: Adams, Gulliks och Jannes. Av Jannetorpet och Gulliks finns i dag bara grunder kvar förutom den stora källaren på Jannetorpet, som väl kommer att bestå i långliga tider. Adamstorp är det enda stället kvar idag av alla torpen och gårdarna som är ett levande lantbruk. Dessutom det enda som har nötkreatur i hela bygden på södra sidan om Gesundsjön, faktiskt det enda i dag år 2001 mellan Lit och Hammarstrand med kor.

Men det är en lång historia och mycket arbete mellan det fattiga torpstället och de anläggningar som än i dag gör det möjligt att fortsätta leva och försörja sig på Långberget, som gården kallas för numera.

Anläggningarna är dock inte det viktigaste i företaget. Åkermarken där gräset och kornet växer är basen för gårdens existens och har så varit för alla före oss i byn. Den är ett kulturarv och byn existerar tack vare den. Så var det fram till 50-talet när det fanns kor på alla gårdar. Det har troligtvis varit minst 40 ladugårdar i drift från Sittån i väster till Koviken i öster. Bönderna bildade mejeriföreningen och mjölken levererades till mejeriet i Hammarstrand. Mjölkbilens har

hämtat mjölken sedan 1937 och gör så än i dag. Numera kommer den varannan dag och mjölken skickas till mejeriet i Östersund.

Före mejeriföreningen förädlades mjölken hemma på varje gård till i första hand smör. Det var ett arbete som mestadels utfördes av kvinnorna, som också var dom som mjölkade korna. Blev det något smör över kunde man byta det mot någon annan förnödenhet på "boa", som affärerna har kallats här i byn. Så var det när Johan Flodin, Adams och Marias son tog över torpet i början på 20-talet. Johan högg timmer i skogen, kolade och gjorde dagsverken. Han fortsatte odlingen. Bröt stubbar, dikade, plockade sten och gjorde stendiken. Han är den som till största delen har odlat upp stället.



Han byggde också en ny ladugård 1937 med plats för tre kor, en kviga, kalv- och gris. I ladugården fanns också ett stall för hästen med "höbotten" ovanpå eller "gälln", som vi säger i Österåsen i Häggenås socken, där jag kommer ifrån. Den ersatte den kombinerade ladugård och bostad som Adam hade byggt. Det var ett litet hus där djuren fanns nere och människorna uppe. På en yta av ca fem x sju meter skulle alla samsas. Förr var det inte ovanligt att man bodde i samma hus som djuren. Resurserna var knappa, arbetade man som dagsverkare var arbetsdagarna ofta tolv timmar eller mer. Det var ett livsverk att odla någon hektar, bygga ett hus och tillverka nödvändiga redskap, verktyg och husgeråd som behövdes.

Torpet var typiskt för den tiden. Ett nytt bostadshus hade byggts 1935. Johan sörjde mycket att det diplom för andra pris han fått, förmodligen från Hushållningssällskapet, hade försvunnit. Johan var en flitig man. Var än jag gräver på gården, som jag numera kallar torpet, hittar jag stenar, som han har lagt. Det blir som ett handslag från honom till mig, när jag rör dem igen fastän det är länge sedan han dog. Jag ser, var jag än är på åkrar och i hagar, minnen av de verk som de människor som levt före mig lämnat efter sig.

Våra kor och kvigor trampar upp gamla stigar och husgrunder. Jag tror till och med att de hjälpt mig hitta den trefaldighetskälla som enligt sägnerna skulle finnas i Höglunda.

Torpets areal var nu 1,8 hektar I byn var arealen cirka 100 hektar. Så var det när vi tog över 1967. Med arrenden så brukar vi i dag, 2001, cirka 70 hektar åker. Själv har jag bidragit till att öka åkerarealen med cirka tre hektar genom egen nyodling. På andra sidan bäcken har jag odlat 1,5 hektar mager sandblandad jord. Resten är på Höglunds där ett stort stenröse vittnar om detta arbete. Där finns fortfarande mycket sten kvar att plocka för kommande generationer. Att nyodla på 1980- talet är inte samma prestation som den förfäderna utfört. Då fanns inte traktorer och grävmaskiner. Förr var det med spade, spett och hacka som arbetet utfördes, kanske använde man stubbrytare i senare tid. Många ägde ingen egen häst utan hade bara en skottkärra med järnhjul.

Korna hittar Trefaldighetskällan

För några år sedan när vi behövde större betesmarker åt korna än gården kunde erbjuda gick vi med dem till "Höglunds". Morgon och kväll, fram och tillbaka gick vi med korna för att dessa skulle kunna mjölkas i hemma i ladugården. Vi gick från Jannetorpet västerut mot gamla brandgropen, som ligger på Lindbergs. Korna är experter på att hitta genare vägar och hittar snabbt de gamla stigarna. Jag gick först, sedan följde korna och sist vår vallhund. En morgon när korna gick in i ladugården för mjölkning fick jag se att en ko hade lera ända upp på ryggen. När jag gick tillbaka med dem nästa gång upptäckte jag ett surhål nära gamla knåsstigen. Det var en utdikad dyfyllt källa, som var mer än metern djup. Kornas trampande gjorde också att lämningarna efter en cirka femton meter stor stenlagd terrasserad halvcirkel framträdde. Vid en närmare undersökning har jag hittat en sten, som uppifrån sett är fyrkantig med en inhuggen triangel. Jag tror att den är ett märke för trefaldighetskällan.



Platsen är bra vald och den är förmodligen mycket äldre än Höglunda by. Rakt norrut närmare sjön, där Lindbergs loge står, fanns förut älggropar. Någonstans måste människorna ha bott som jagade och fiskade här. Jag tror att boplatserna var vid källan. Det är också bästa vägen västerut om man följer kanten där berget övergår mot den blöta myrjorden längre ner, så det är en naturlig viloplats. Gudrun minns hur hon en söndag som barn fick följa med sin morfar Johan för att leta efter källan men utan resultat. Man kan fråga sig varför ingen i byn visste var källan fanns. Det måste ha varit andra människor som här hade sina stigar innan nybyggarna från Böle tog byn i besittning. Kanske var det de som gett platsen namnet Skällsta och kanske har också pilgrimer på väg till Nidaros trampat dessa stigar.

Det är mycket man har tid att fundera på, när man arbetar som bonde. Det är numer ett ganska ensamt arbete med samma rutiner långa tider. Korna skall mjölkas morgon och kväll, helg som vardag. Livet blir inrutat och följer årstiderna. Det blir långa dagar, men det är ändå drägligt så länge man får vara frisk. Man rår sig själv. Man äter hemma på för det mesta bestämda tider och gårdens egna produkter. Ofta blir det för lite sömn men på vintern kan man få sig en tupplur efter frukost i bland.



Inkomsterna av jordbruket har inte varit stora, så vi har varit tvungna att leva sparsamt, men vi har så vi klarar oss. Pensionen blir förstås inget vidare, men vi är inte där än. Vi har klarat oss, trots att vi hade oddsen mot oss när vi började. Bara ett litet torp, lite på sidan av den egentliga byn. Dåvarande assistenten på lantbruksnämndens strukturavdelning yttrade visst : "Det där kommer aldrig i helvete att gå". Det var efter vår tredje ansökan. Han hade medverkat till ett avslag på vår ansökan om ladugårdsbygget alla gånger . Vår tredje ansökan blev ändå beviljad tack vare landshövding Harald Petterssons utslagsröst. Året var 1979. Vi flyttade hit 1967. Det var tomt efter att Gudruns föräldrar, Fanny och Gösta Sundberg, hade gått bort. Jag arbetade som maskinist i Midskogen, men ville bli bonde. I Höglunda var lantbruket på väg att upphöra. Nedgången började i samband med kraftverksutbyggnaderna på 50-talet. Det gick att tjäna pengar på arbete vid byggena och i skogen. Städerna lockade. Industrin behövde folk, så ungdomen drog från bygden. De äldre klarade sig på skogen. Flera av gårdarna hade relativt stora skogsskiften, trots att det mesta av byns domäner blev sålt till skogsbolagen i början av förra seklet. Numera är det SCA, som är den stora markägaren. Privata utbor är också stora ägare till byns fastigheter. Självt är jag bara ägare till drygt 40 hektar varav cirka 18 hektar skog. Trots försök har jag inte lyckats köpa ytterligare mark. Det var självklart ett risktagande att göra de investeringar vi gjort, när vi är beroende av att arrendera andras marker. Det har dock fungerat bra, men jag har inte vågat täckdika mycket på den arrenderade marken. Redan i den första beskrivningen av Höglunda från 1700-talet nämns att marken är surländig. Mjälalera i botten hindrar ytvattnet att tränga ner. I stället tränger det upp vatten från de höga bergen runt om som följer lerlagret och gör att det torkar upp sent på våren. Särskilt här vid Långbergets fot gör de många källorna marken sur.

Johans dotter, Fanny med maken Gösta Sundberg som övertog torpet efter Johan, drev det som ett deltidjordbruk med tre – fyra kor till början av 60-talet. Gösta arbetade åt skogsbolaget. När de planerade att bygga ett nytt bostadshus i början av 50-talet tillhörde torpet skogsbolaget Wifstavarvs domäner. Då fanns det en lag att om värdet av torpet var minst 5000 kr kunde det friköpas.



Inför värderingen stängde Johan och Gösta en hage, där de tyckte att ägo gränsen skulle kunna hävdas. Hagen gick cirka tjugo meter in i skogen på den östra sidan. Denna gräns kunde inte lantmätaren acceptera. Han menade att hagen var av nyare beskaffenhet så i stället kom gränsen att bli en krokig linje så att träden skulle hamna på bolagets sida. Var detta den sista "hagastängningen" i Höglunda?

Nuförtiden använder vi bara elektriska stängsel och har många kilometer utsatta under sommaren. Det är ett drygt arbete att sköta stängslen.

För mig tycktes Höglunda vara en chans att förverkliga mina drömmar att stå på egna ben, bli bonde. Det var lite konkurrens om marken. Från början var min ambition med "bonderiet" inte större än att jag ville hindra slyet och igenbuskningen samt ha en meningsfull hobby. På den tiden hade nästan alla slutat med att ha djur. Lindes i "Skyttsveja" var de sista som hade kor.



Fårskötseln fick ett uppsving i Jämtland på 60-talet och vi hakade på den vågen, köpte sex tackor, byggde fårhus och hade i slutet på 70-talet cirka 70 tackor. Jordbruket drevs så fram till 1979, då vi började med mjölkkor i en nybyggd ladugård. Antalet får minskade efterhand, de sista sålde vi 1991. På 80-talet när datorerna började komma startade jag firma Gårdsdator. Tack

vare de erfarenheter som jordbruket gett kunde jag utveckla ett dataprogram för utfodring av kor. Programmet såldes till rådgivare och mjölkproducenter.

Under 80-talet inföll ett nytt uppsving för jordbruket i bygden. Då var nästan all åkermark som blivit nedlagd åter i drift. I Borglunda hade Anita och Hans Hedbäck byggt det då största svinhuset norr om Dalälven. Margit och Örjan Bergander anlade det som nu är den största svartvinbärsodlingen i mellannorrland. Under 1993 köpte vi svingården i Borglunda och drev den med enbart slaktsvinproduktion fram till 1998, då den vikande lönsamheten tvingade oss att upphöra med den driften.

KRAV jordbruk

Den vikande lönsamheten samtidigt som vi blivit mer miljömedvetna medförde att vi ändrade inriktning under 90-talet. Från att tidigare ha intensiv produktion av grödor och djur till nu en lägre avkastning men också lägre kostnader. Gården anslöts till KRAV:s kontroll 1995. Från 1 maj 2001 är hela gården omlagd och all produktion följer KRAV:s regler. Ingen konstgödsel används. Mesta stallgödseln, cirka 24 ton/ha, sprids på våren. Så mycket som möjligt av kornas näringsbehov skall komma från grovfodret som är gräs skördat som ensilage. Genom övergång till vårkalvning kan mängden mjölk som produceras på betet öka. Vi försöker ge alla kor en balanserad foderstat som beräknas med utgång från analyser på fodret och kons behov. Under vintern utfodras korna med ensilage och kraftfoder från en datastyrd vagn där givorna vägs ut individuellt till varje ko efter hennes behov. Utfodringen sker sex gånger per dygn. På sommaren från maj till september sker mjölkningen i Borglunda. All mark i Borglunda betas.



Gården med arrenden har mycket splittrad mark. I och med att före detta svingården i Borglunda ingår finns två brukningscentra på fyra kilometers avstånd. Mark brukas längs Gesundens södra strand från Koviken i öster till "Skarpen" i väster, en sträcka på tolv km. Även Moan efter vägen till Kälarne ingår.

Vi hoppas att gården med den inriktningen även i framtiden skall ha möjlighet att leva vidare och bidra till att göra Höglunda/Borglunda till en öppen byggd med ett levande lantbruk.

Vår vision är: "Att lönsamt producera bra mjölk med god omsorg om djuren på ett naturligt sätt samtidigt som vi ska må bra själva."

Vi behöver emellertid snart en ny generation som kan ta över gården.